

Гордана В. Стојић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет, Ниш

УДК 316.1:929 Сорокин. П;
323.27(47)
Оригинални научни рад

СОЦИОЛОГ И РЕВОЛУЦИЈА

Сажетак: Развој руске социологије био је тесно повезан са политиком и стањем у руском друштву. Октобарска револуција представља први прекид у њеном развоју: дефинисана као „буржоаска наука“, социологија је избрисана из корпуса друштвених наука, а неки од најистакнутијих социолога (као и других интелектуалаца) прогнани су из земље. У раду ће, кроз политичку и интелектуалну биографију руско-америчког социолога Питирима Сорокина, бити приказан утицај револуције на научну теорију и професионалну каријеру социолога.

У раду ће, након Сорокинове биографије, бити приказано његово политичко деловање до револуције и однос совјетске власти према немарксистичким интелектуалцима после револуције. Након тога, биће приказан утицај руске револуције на развој социологије у Русији и на промене Сорокиновог социолошког теоријског, методолошког и вредносног приступа.

Кључне речи: Октобарска револуција, социологија, Сорокин, социолошка теорија.

Више нисам револуционар јер је револуција катастрофа.

Сорокин

Увод

У једном тексту, инспирисаном између осталог и Сорокиновим анализама Октобарске револуције у Русији, Берто анализира на који начин су припадници средње и виших класе после револуције покушавали да нађу своје место у новом друштву. Управо је Сорокин, „поштовани али заборављени оснивач социологије друштвене мобилности“ (Bertaux 2009: 231), на основу емпиријског истраживања 1921–1922. године, оценио да су руске револуције из 1917. године биле један од највећих земљотреса који је потпуно преокренуо положај свих друштвених слојева: припадници буржоазије, средње класе, политичке класе, боље стојећих сељака и интелигенције доживели су пад на дно друштвене лествице, а више положаје заузели су радници, војници, сиромашни сељаци и лумпенпролетаријат, с једне стране, и међународни авантуристи, са друге стране. Барто наводи три могућности које су постојале за „класне непријатеље“ – ликвидација, емиграција или коришћење различитих стратегија којима су себи и својој деци омогућавали преживљавање и укључивање у друштво.¹ Као поли-

¹ Примери ових стратегија су укључивање у партију или „прање“ свог порекла – запошљавање као мануелних радника што им је након неколико година као припадницима радничке класе омогућавало школовање.

тички противник бољшевика и припадник руске интелигенције Сорокин је покушао, одричући се јавно политичког деловања, да се уклопи у ново друштво, али је 1922. емигрирао и никада више није посетио Русију.

Међутим, Сорокин није само један од путника са „брода филозофа“ (у његовом случају, воза). Његове везе са револуцијом су вишеструке. Сорокин је био активни учесник Фебруарске револуције 1917. године, а затим учествовао у отпору бољшевицима после Октобарске револуције. Његов политички ангажман и протеривање из земље део су процеса развоја социологије у Русији који је тесно повезан са великим друштвеним трансформацијама. Треће, револуција је била предмет његовог истраживања, а непосредни доживљај револуције утицао је на Сорокинов поглед на свет и на његову теорију, посебно у другој фази његове каријере у САД-у, у којој је, након великог почетног успеха, постао „парија“ америчке социологије. Његова биографија је класични пример „вијугаве љубави између интелектуалаца и револуције, компликоване тензије између теорије и праксе“ (Coser 1977).

Извори за проучавање Сорокиновог живота су богати. Објавио је више текстова о свом животу: дневничке записе из периода Руске револуције (1924), аутобиографију *Дуго путовање* (Sorokin 1963) и текст под називом „Социологија мог менталног живота“ у коме, примењујући социологију сазнања на микронивоу, анализира факторе који су утицали на промене тема његових истраживања, теоријских и филозофских схватања (Sorokin 1963а: 4). Секундарна литература о Сорокиновом животу такође је обимна. Његова биографија је богата и необична и привлачи и данас пажњу, може се рећи, у два смисла: прво, повезаност његовог животног искуства са погледом на свет и друштвеном теоријом коју је развио и друго, специфична академска каријера и положај у америчкој социолошкој заједници.

За анализу односа совјетске власти према „антисовјетској интелигенцији“ поред секундарне литературе, коришћена су Лењина писма и говори. Не само да је Лењин заузимао највишу позицију у хијерархији совјетске власти и непосредно утицао на доношење одлука већ је био најзначајнији идеолог бољшевика који је кроз своје партијске извештаје, говоре и текстове образлагао деловање органа власти.² Поред тога, у својим говорима и писмима он се бавио непосредно Сорокиновим радом³ и утицао на његову судбину⁴ па се његов однос према Сорокину може узети као пример политике бољшевичке власти према „буржоаским интелектуалцима“.

У раду ће, након Сорокинове биографије, бити приказано његово политичко деловање до револуције и однос совјетске власти према немаркси-

² О Лењиновом схватању класног рата, одлукама које су водиле терору над становништвом СССР-а и разорним последицама тих одлука опширније у: Антонић 2010.

³ Сорокин наводи да је Лењин о њему објавио један позитиван и три негативна текста у којима га означава као „најистакнутијег идеолога реакције“, „заговорника ропства и кметства“, „нашег неумољивог непријатеља“ и слично (Sorokin 1963а: 27).

⁴ „Опште је позната чињеница да је, након што је Лењин оптужио Сорокина да има буржоаска схватања, овај био прогнан из Русије заједно са много других представника демократски и либерално оријентисаних интелектуалаца“ (Titarenko & Zdravomyslova 2017: 24).

стичим интелектуалцима после револуције. Након тога, биће приказан утицај руске револуције на развој социологије у Русији и на промене Сорокиновог социолошког теоријског, методолошког и вредносног приступа.

Биографија Питирима. А. Сорокина

Руско-амерички социолог Питирим Александрович Сорокин рођен је 1889. године у једном селу у Вологодској области (данас република Коми) у Русији. Првих десет година живео је у сеоској заједници народа Коми сличној руском миру. „Живећи и растући у овом типу заједнице, ја сам природно усвојио њихова веровања, моралне норме и обичаје – њихов дух једнакости и независности, ослањања на сопствене снаге и узајамне помоћи (Sorokin 1963: 15). Иако је касније живео прво у урбаном и индустријском руском *Gesellschaft*-у, а затим у америчким великим градовима, његово животно дело је у великој мери обликовано формативним годинама у том сеоском *Gemeinschaft*-у (Coser 1977).

Након нередовне основне школе први пут напушта свој завичај и одлази у Креновски семинар за наставнике (школу под надлежношћу РСЦ). На Психо-неуролошком институту у Санкт Петербургу студирао је право и криминологију и слушао предавања из социологије, а затим студирао и дипломирао на Петроградском универзитету 1914. године, где му је понуђено место „особе остављене на универзитету због припреме за професуру“ (Sorokin 1963: 76).

Године 1916. је магистрирао, а 1917. постао приватни доцент на Петроградском универзитету. После револуције докторирао је својим двотомним делом *Системи социологије* (Sorokin 1963a: 26). Из Русије одлази 1922. године прво у Чехословачку, а затим у САД где наставља академску каријеру; након шест успешних година на универзитету у Минесоти, прелази на Харвард где оснива одељење за социологију 1930. године. После објављивања *Друштвене и културне динамике* (1937) почиње његова маргинализација у америчкој социолошкој заједници. Последњу деценију на Харварду провео је истражујући љубав, алтруизам и солидарност. Изабран је за председника Америчке социолошке асоцијације 1965. године. Умро је 1968. године. Објавио је 35 књига у Русији и САД-у и око 200 текстова у научним часописима (Allen 1963: 497–506).

Политички ангажман до Октобарске револуције

Док је живео у заједници народа Коми, иако врло сиромашан, Сорокин није осећао озлојеђеност својим положајем ни револт против постојећег поретка. „Био сам члан сеоске заједнице, у миру са светом, својим сународницима и собом“ (Sorokin 1963a: 18). До промене у политичким схватањима долази са преласком у град: под утицајем сусрета са различитим људима, литературе и политичких догађаја (руско-јапанског рата и Фебруарске револуције из 1905. године), усвојио је нове идеје и вредности и постао „свестан друштвених услова“.

Моје раније прихватање царистичког монархијског режима и његове `капиталистичке` економије заменила су републиканска, демократска и социјалистичка

гlediшта. Претходна политичка незаинтересованост уступила је место револуционарном жару. Постао сам одушевљени мисионар револуције против цара и вођа Партије социјалиста револуционара⁵ у школи и суседним регионима. Насупрот социјалдемократима, Партија социјалиста револуционара је тврдила да је партија свих радних класа – сељака, радника и интелигенције. За разлику од марксистичког материјализма и економске интерпетације човека и историје, филозофија и социологија, Партија социјалиста револуционара била је много више идеалистичка или интегралистичка [...] Мој ранији *Weltanschauung* је био ближи овој врсти идеологије него `пролетерској`, `материјалистичкој`, `економској` идеологији марксистичке социјалдемократије. Ова сродност објашњава зашто сам изабрао Партију социјалиста револуционара, а не Социјалдемократску партију и зашто током читавог каснијег живота никад нисам био `инфициран` већином марксистичке идеологије.

Sorokin 1963: 44

Овај избор одредио је његов однос према револуционарној трансформацији друштва и његову политичку и професионалну судбину у Русији.

Први одлазак у затвор за Сорокина је био, као и за друге револуционаре, прилика за образовање („Човек узме одмор у затвору да чита, мисли и пише“) – читао је марксистичку, социјалистичку и анархистичку литературу, Толстоја, филозофске и научне књиге, посебно еволуционистичку литературу. По изласку из затвора, а затим и током студија, наставио је да агитује против царистичког режима међу радницима и сељацима, био хапшен још два пута. У свом дневнику он описује сарадњу есера са другим партијама, укључујући и социјалдемократе, што ће му касније спасити живот у бољшевичком затвору. Описујући то време он истиче:

Иако је револуција 1905–6. године била завршена, њене последице су и даље деловале и наставиле су свој двоструки рад на подривању остатака царистичког режима и припремању, планирању и почетку изградње новог режима који је требало да наступи. Читав друштвени, културни и политички живот земље био је у стању интензивног унутрашњег узбуђења које се испољавало у настајању и цветању нових струја у уметности; у интензивном пулсирању филозофске, хуманистичке и друштвене мисли; умножавања различитих политичких расправа и покрета, и легалних и илегалних.

Sorokin 1963: 77

После Фебруарске револуције 1917. године, као припадник есера, Сорокин је био члан Уставотворне скупштине, уређивао партијски лист и активно учествовао у политичком животу, постао секретар у влади Керенског, а затим и један од оснивача Сверуског сељачког совјета. Учествовао је у јавним сучељавањима са вођама бољшевика и био предмет “бичевања и ругања“ Троцког у *Правди* (пр. Nichols 2012: 381).

Сорокин истиче да је са Фебруарском револуцијом „стари режим нес-

⁵ Партия социалистов-револуционероv (ПСР), скраћено есери, основана 1901, најснажнија социјалистичка партија после Фебруарске револуције, искључена из власти 1918. године, део се прикључио бољшевицима, а део Белом покрету у Руском грађанском рату.

тајао у пепелу, а ником није било жао“, „његово величанство народ је био господар сцене“, а затим описује стање у Русији између две револуције: двовлашће између Извршног комитета Думе и Радничког и војног совјета и стварање привремене владе, поделу на друштвене патриоте и интернационалисте у погледу односа према миру са Немачком; губитак дисциплине у фабрикама и војсци, владу која губи тло под ногама између два центра моћи, моћ која води тиранији, своју беспомоћност да као функционер власти утиче на догађаје. Описује живот у Петрограду који постаје све тежи: „нереди, убиства, глад и смрт су свакодневна баналност” (Sorokin 1963: 126).

Отишао сам јуче из Петрограда у Велики Устјуг на позив сељака и других становника из области. Какво је олакшање напустити главни град са његовом гомилом која је стално у покрету, његовим нередом, прљавштином и хистеричком, и бити поново у мирном месту које волим.
Sorokin 1963: 119

Козер истиче амбивалентан однос многих интелектуалаца према револуцији, укључујући и Сорокина: иако су дуго апстрактно испољавали ентузијазам за револуцију, кад је до ње дошло, многе њене конкретне карактеристике су их одбијале (Coser 1977). У свом дневнику Сорокин истиче: „Сви смо почели да схватамо да су револуција и радикализам у пракси сасвим другачији од тих идеја у теорији“ (Sorokin 1963: 126).

После Октобарске револуције и освајања власти од стране бољшевика, Сорокин је уређивао антибољшевичке листове (који су одмах по појављивању гашени), био ухапшен па ослобођен. Оба његова брата су страдала од стране бољшевика. Сорокин одлази на север земље покушавајући да организује отпор сељака против нових власти. Прогањан као контрареволуционар предао се полицији, а од смртне казне је спасен на Лењинов захтев, а на основу интервенције социјалдемократских познаника из заједничке борбе против царистичког режима. Крајем 1918. године вратио се у Петроград на универзитет.

После револуције: однос совјетске власти према немарксистичкој интелегенцији

Након неуспешног покушаја организовања отпора бољшевичкој власти, Сорокин је покушао да се уклопи у совјетско друштво и да настави да се бави науком. У отвореном писму,⁶ обраћајући се својим бирачима и члановима своје странке, Сорокин се јавно одрекао чланства у Уставотворној скупштини и чланства у Партији социјалиста револуционара. Он наводи мотиве за своју одлуку: у промењеним условима не може да буде најбољи представник воље народа, а због комплексне друштвене ситуације не може ни другима, а ни себи, да даје спасоносна политичка решења. Овоме додаје и лични мотив: жељу да се

⁶ Сорокин не помиње ово писмо у својој аутобиографији, али историчари руске социологије истичу да је после одрицања од политичког деловања и покајања Сорокину омогућен повратак на универзитет (уп. Добренџков, Кравченко 2003: 683).

врати прекинутом научном раду и културном образовању народа.

Протекла година револуције ме је научила једну једноставну истину: политичари могу да греше, политика може бити друштвено корисна, али може бити и друштвено штетна, док је рад у области науке и народног образовања увек користан и увек потребан народу, а посебно у доба радикалне реконструкције читавог државног и друштвеног живота.

Сорокин 1918⁷

На Лењинов захтев Сорокиново писмо је прештампано у *Правди* где је следећег дана објављен Лењинов текст „Драгоценна признања Питирима Сорокина“. Лењин говори о Сорокину као о „истакнутом члану Уставотворне скупштине и партије десних есера“ и главном сараднику десноесеровског листа *Вољ Народа*, као о „истакнутом човеку који је заузимао целом народу познат и одговоран политички положај“ (Лењин 1975б: 337; 1975а: 330). Сорокинова признања су „драгоценна“ јер је Лењин у њима препознао велики политички значај који нова власт треба да искористи. Он прво анализира разлоге који су мењшевици и есере⁸ одбили од пролетерске револуције: била је то њихова вера у буржоаску демократију (условљена њиховим класним положајем) и отпор Брестском миру; само су комунисти могли да разумеју да су неопходне „највеће националне жртве ради вишег интереса светске пролетерске револуције“ (Лењин 1975а: 331). Међутим, ти разлози су прошли па је један од најважнијих задатака бољшевичке власти да се искористи заокрет мењшевика и есера, најпре од непријатељства ка неутралности, а затим ка подршци совјетској власти. Иако се револуција ослања пре свега на пролетере и сеоску сиротињу, а бори против буржоазије и кулака, неопходно је не само да прихвати већ и да привуче средњег сељака, сеоског и градског занатлију, радника – дојучерашњег мењшевика и интелигенцију.

Ми смо извојевали чисто пролетерску основу совјетске власти [...] Али кад најдубље свеисторијске промене изазивају у маси непартијске, мењшевичке, есеровске демократије неизбежан заокрет на нашу страну, ми се морамо научити и научићемо да искористимо тај заокрет, [...] да тиме олакшамо рад на социјалистичкој изградњи, да неутралишемо последице тешког привредног расула, непросвећености, незнања, који задржавају победу социјализма.

Лењин, 1975а: 335–336

Наредних пар година Сорокин је радио на Петроградском универзитету, одбранио докторат, објављивао радове и књиге и спроводио емпиријска истра-

⁷ Његово писмо је праћено одговором редакције у коме се истиче да је Сорокинова идеја о уставотворној скупштини буржоаска и да он не види да диктатура пролетаријата даје смртну пресуду његовој партији. Такође се критикује његова жеља да се сакрије иза непартијске науке, храма народног образовања: „Ви желите да се сакријете, да не признате своје грешке. Врата науке су затворена за оне који патетичним брбљањем о својој непартијности не желе да помогну револуционарни пролетаријат. Науци не требају такви `трудбеници`“ (Сорокин 1918).

⁸ Лењин и бољшевици су мењшевици и есере, иако су били социјалисти, етикетирали као ситну буржоазију.

живања. Период своје биографије од 1919. до 1922. године Сорокин је назвао „живот у смрти“.⁹ Био је изложен нападима у штампи, означен као „ситнобуржоаски елемент“ и противник револуције; године 1921. забрањено му је да предаје на универзитету. Његове књиге *Глад као фактор* и *Принципи социологије* оцењене су као идеолошки неподобне и конфисковане.

Дубока криза која је наступила у Совјетском Савезу после Октобарске револуције (опадање производње и распрострањена глад) довела је до увођења *Нове економске политике* (НЕП) која је подразумевала дозволу приватне економске иницијативе у пољопривреди и индустрији. У свом политичком извештају на Једанаестом конгресу РКП(б) (март–април 1922) Лењин је, поред уверавања о исправном комунистичком путу Партије, образлагао нужност НЕП-а, „државног капитализма“, трговине са капиталистичким земљама и савеза са сељацима. Он је указао на то: да су комунисти „кап у океану“ у совјетском друштву, да немају знања за управљање предузећима, трговину и за обављање послова на које су распоређени и да зато морају да „почну да уче из почетка“. Треба искористити знање некомуниста („да се некомунистичким рукама гради комунизам“) и постављати стручне људе на одговарајуће позиције (у економији и администрацији) без озбира на то што нису комунисти или пролетери. У исто време Лењин истиче да „одступање ка капитализму“ захтева снажну борбу против ситнобуржоаских елемената који то одступање тумаче као долазак на сопствене позиције. Он не негира да су они у праву, али из политичких разлога их треба оштро и немилосрдно кажњавати:

И мењшевици и есери, који такође проповедају такве ствари, чуде се кад кажемо да ћемо за такве ствари стрељати. Они се запрепашћују, а ствар је јасна: кад војска одступа, потребна је сто пута већа дисциплина него приликом наступања, јер приликом офанзиве сви јуре напред. А ако сад сви почну да јуре назад, онда је пропаст неизбежна и неодложна.

Лењин 1976а: 162

Борба против критичара совјетске власти се појављивала. У тексту „О значају борбеног материјализма“ из марта 1922. године Лењин се осврће на један Сорокинов текст¹⁰ као пример за то како „савремена квазинаука у ствари служи као спроводник најгрубљих и најгнуснијих реакционарних погледа“:

Неки господин П. А. Сорокин објављује у том часопису опширна тобоже `социолошка` истраживања „О утицају рата“. Учени чланак врви ученим позивањем на

⁹ О томе како је доживео револуцију и постреволуционарни период говоре наслови и поднаслови поглавља у аутобиографији: „Холокауст: револуција 1917“, „Пошто је слобода, све је дозвољено“, „Светла и сенке“, „Агонија“, „Трагедија“, „Нова криза“, „Амбис“, „Profundis: 1918“, „Живот у смрти: 1919–22“ (Sorokin 1963).

¹⁰ Текст је објављен у часопису *Економист* бр. 1 (1922) који је издавало Руско техничко друштво. Лењин је оценио овај часопис као „орган савремених феудалаца који се крију под мантијом научности, демократизма и томе слично“ (Лењин, 1976б: 116), „очигледни белогардејски центар“ чије би готово све сараднике потпуно оправдано требало депортовати (Лењин 1976в). Часопис је излазио од децембра 1921. до јуна 1922. године.

социолошке` радове аутора и његових многобројних страних учитеља и другова. Лењин 1976б: 116

Иронични и подсмешљив Лењинов тон и етикетирање текста као политички неподобног, употреба речи „неки“ за Сорокина који је познат научник и (бивши) политичар и кога Лењин познаје, и стављање речи социологија два пута под наводнике наговештавали су судбину и Сорокина и социологије у Русији. У наставку текста Лењин истиче да је немали број оваквих научника плаћен од стране совјетске владе да образује младе генерације, а затим најављује:

Радничка класа у Русији умела је да извојује власт, али још није научила да се њоме служи, јер, у противном случају, она би такве предаваче и чланове учених друштава давно учтиво испратила у земље буржоаске „демократије“. Тамо је таквим феудалцима заиста право место.

Научиће, ако буде желела да научи.

Лењин 1976б: 116–117

И пре немира и побуне кронштадских морнара, на директни Лењинов захтев, теку припреме за решавање „проблема антисовјетске интелигенције која помаже контрареволуцију“. У писму Ђержинском у мају 1922. године Лењин истиче да њихову депортацију у иностранство треба извести што темељније: прегледати сва некомунистичка издања, прикупљати „систематске“ податке о политичком стажу, раду и стваралачкој делатности универзитетских професора и књижевника и задужити разборито, образованог и паметног човека у ГПУ¹¹ за то (Лењин 1976в). Поред идеолошких противника совјетске власти и активних учесника штрајкова на универзитетима, на списку су се нашли и многи професори за које нису наведени идеолошки и филозофски ставови, осим уопштених тврдњи да погубно делују на студенте. Колчински указује на то да одсуство конкретних оптужби, можда, није било резултат нехата, већ је требало да створи осећај опште кривице и тиме застраши научну интелигенцију (Колчинский 2003: 469).

Хапшења су обављена у Москви и Петрограду 17. и 18. августа 1922. У исто време угашени су некомунистички часописи и издавачке куће. Интелектуалцима је понуђено да добровољно напусте Русију, потписавши пре тога две изјаве којима се обавезују да напусте земљу и обавештавају да ће, у случају повратка, бити осуђени на смрт. Међу више од стотину научника, професора, књижевника, лекара и других припадника интелигенције из Москве и Петрограда (касније и из Украјине) био је и Сорокин. ГПУ је преузео организовање пута, трошкове и обезбеђивање виза за депортоване. Већина је земљу напустила бродом (тзв. брод филозофа). Сорокин је возом из Русије отишао у Чехословачку.

У својој аутобиографији Сорокин истиче да је у том тренутку депортација из земље „најбоља ствар која може да ми се деси“. Ова његова оцена може

¹¹ Државна политичка управа – служба безбедности.

се тумачити са становишта услова у којима је живео и радио после револуције у Петрограду (немаштина, одсуство слободе истраживања и објављивања, удаљавање са универзитета, претња хапшењем) и судбине неподобних интелектуалаца који су остали у ССРР-у.¹² По одласку из Совјетског Савеза Сорокин наставља да се интензивно бави научним радом:

Ова преокупација радом спречила ме је да трошим време и енергију у стерилне политичке расправе тако честе међу политичким избеглицима свих великих револуција [...] Без губљења своје индивидуалности, што пре се прилагоде новој земљи боравка и почну да развијају свој креативни потенцијал, то боље за њих, њихову нову земљу и њихову стару домовину.
Sorokin 1963: 200–201

Управо је тема руске револуције била повод да Сорокин буде позван од угледних америчких социолога у САД да држи предавања. Књига *Социологија револуције* (Sorokin 1925) објављена је на енглеском 1925. године.

Руска социологија и револуција

Октобарска револуција представља први од три прекида у развоју руске социологије после којих је она сваки пут, одбацујући своје непосредно претходно социолошко наслеђе, почињала свој развој од почетка (Titarenko & Zdravomyslova 2017: 3).¹³ Да би се разумели ови дисконтинуитети, потребно је објаснити однос социологије и политике у руској историји. Барнес истиче да је руска социологија “можда најбоља могућа илустрација фундаменталне теорије социологије науке, према којој се на научну мисао гледа као на функцију укупне друштвене ситуације“ (Барнес 1982: 491).

Однос руске социологије и политике обухвата два међусобно повезана аспекта: однос власти према социологији као академској и научној дисциплини, и политички и друштвени ангажман социолога (Titarenko & Zdravomyslova 2017). Однос између власти и социологије у Русији био је много драматичнији и амбивалентнији него што је то био случај са другим друштвеним наукама: социологија је институционализована касније и зависила је више од политичке власти која је настојала да се заштити од критике социолога или да искористи социолошка знања за своју легитимизацију. Са друге стране, социолози су настојали да пруже власти и друштву критичке реформистичке идеје и побољшају друштво на основу научних сазнања, подржавајући или критикујући политичке пројекте. Заједничка црта бројних теоријских система била је да се ставе у функцију политике (Барнес 1982: 491). Многи социолози су били политички активни (чланови партија, политичких покрета или владајућих органа). “Међусобни однос социологије и власти, и социологије и друштва, био је увек различит, а врло често ни

¹² Светски познати економиста, Сорокинов пријатељ Кондратијев, избегао је прогон, али је 1938. године осуђен на смрт.

¹³ Други прелом настаје после Стаљинове смрти са Хрушчовљевим периодом либерализације, а трећи са периодом перестројке и наставља се са сломом совјетског система (Titarenko & Zdravomyslova 2017: 8–10).

власти ни друштву социологија није била потребна нити су волели њене критичке оцене“ (Titarenko & Zdravomyslova 2017: 11, ft. 4).

Рана руска социологија (од 1860-их до почетка 1920-их) развија се усвајањем идеја позитивизма, еволуционизма, марксизма и психологизма из западне социологије и прати развој социологије у свету: преводи дела западних социолога, доминација позитивистичког приступа, проучавање трансформације друштва од традиционалног ка модерном, посвећеност питањима предмета и метода социологије, настојања да се социологија изгради као строга наука, схватање улоге социологије у прогресивном преображају друштва. Касније се развијају националне школе (субјективистичке, хришћанске) и неопозитивистички приступ који истиче значај емпиријских истраживања и сцијентизма (Titarenko & Zdravomyslova 2017, Добренџков, Кравченко 2003). У овом развоју једну од најзначајнијих улога имао је Сорокин који је објавио неколико књига, укључујући и теоријско дело *Принципи социологије* и који се сматра оснивачем руске социолошке школе кривичног права и криминологије.

Институционални развој социологије је каснио јер социологија није била дозвољена као академска дисциплина (Titarenko & Zdravomyslova 2017, Sorokin 2015). Социологија добија академски статус тек 1908. године на приватном Психоневролошком институту у Санкт Петербургу. Неки од његових студената постаће светски познати научници – Сорокин, Тахтарев, Кондратијев, Тимашев. Процес институционализације социологије успорен је ратом и револуцијом. Руско социолошко друштво М. М. Ковалевски оснива се 1916. године и делује до 1922. године. образовање за социологе уведено је први пут на петроградском универзитету 1917. године (током владе Керенског), а 1919–1920 социологија је издвојена као посебно одељење са Сорокином као првим изабраним управником (Sorokin 1963: 94). Социолошки институт је основан 1918, а угашен је 1921. године (Добренџков, Кравченко 2003: 677). Упркос репресијама, у првих неколико послереволуционарних година развој социологије обележавали су теоријски плурализам, постојање часописа и семинара на факултетима, деловање различитих друштава, раст броја издатих социолошких публикација, спровођење емпиријских истраживања. Носиоци овог развоја у великој мери су били теоретичари и професори немарксистичке оријентације. „Социолози на универзитетима углавном нису подржавали бољшевичку власт и обрнуто. Настајућој совјетској држави нису били потребни социолози. Напротив, заступајући немарксистичке идеологије, они су посматрани као идеолошки или политички противници државе“ (Titarenko & Zdravomyslova 2017: 23).

Улога Сорокина у институционализацији социологије у Русији била је огромна: он је био не само један од оснивача прве катедре за социологију (и њен председник) већ је писао уџбенике, представљао и коментарисао дела западних социолога, учествовао у оснивању и деловању института, удружења и часописа, спроводио емпиријска истраживања, искористио свој положај у прелазној влади за увођење социологије у образовне институције (опш. Добренџков, Кравченко, 2003: 667–686). После револуције објављивао је књиге и текстове који су, како због теоријског приступа (будући да је социологија проглашена

буржоаском науком) тако и предмета истраживања (глад, демографске промене) оцењивани као антисовјетски. На универзитету и у социолошком друштву држао је предавања у којима је критиковао марксистичку теорију класа и класне борбе са становишта емпиријске социологије (Добренџков, Кравченко 2003: 675) и објављивао критичке приказе књига марксистичких теоретичара.¹⁴

Большевици су „трпели“ стару науку и слободу говора кратко, 5–7 година, у периоду када су своје снаге усмерили на грађански рат и спољну интервенцију. Након тога, окренули су се унутрашњим, идејним непријатељима (Добренџков, Кравченко, 2003: 682). Све је изгледало као арена борбе против совјетске власти – универзитети, удружења, приватне издавачке куће, научни конгреси; залагања интелигенције за самосталност универзитета и побољшање материјалног положаја наставника и студената проглашавани су за антисовјетску делатност против које се мора борити крајњим средствима (Колчинский 2003: 468).

Преломна година за развој социологије била је 1922. када је Лењин поставио питање комунистичке контроле програма и садржаја друштвених наука на универзитетима; многим професорима је забрањено да предају, катедре за социологију су затворене, око 160 интелектуалаца прогнано из земље, плански се мења социјална структура студената и наставника, мења се положај професора и управљање универзитетом, уводи цензура приватних издања, гаси се Руско социолошко друштво, затим и име социологије нестаје из корпуса друштвених наука. У исто време развијају се програми и институције (институти, академије, часописи) којима се развија друштвена наука заснована на историјском материјализму.

После Стаљинове смрти са Хрушчовљевим периодом либерализације, развија се „совјетска социологија“ (1950-те–1980-те) која под кишобраном марксизма усваја (латентно) функционалистички приступ; социологија се у Русији по други пут институционализује. Током совјетског периода ниједно Сорокиново дело није преведено (чак ни као „самиздат“) нити је изучавана његова теорија.

Са урушавањем социјализма почиње нови период у развоју руске социологије: одликује га повећана слобода истраживања, оснивање нових социолошких центара и факултета, укључивање социолога у политички живот и јавне дискусије, раст интересовања за социологију и усвајање савремених теоријских струјања са запада (Titarenko & Zdravomyslova 2017: 8–10). Почетком

¹⁴ Између осталог, објавио је у часопису *Економист* критички приказ Бухаринове књиге *Теорија историјског материјализма: популарни уџбеник марксистичке социологије* (Сорокин 1922) у коме се може видети његово схватање социологије и однос према марксизму. Он наводи Бухаринову тврдњу да је наука класно условљена и да је пролетерска наука изнад буржоаске, а затим истиче да ће користити „буржоаско академски начин“ анализе књиге. Бухаринова књига је један од најбољих систематичних приказа марксистичке социологије, али у поређењу са савременом „буржоаском социологијом“ заостаје и у великој мери је погрешна. Ипак, Сорокин поздравља њено излагање јер ће упознавање буржоаских истраживача са њом јасно нагласити здраво језгро социолошке доктрине марксизма (Сорокин 1922).

1990-их први пут представља се Сорокиново стваралаштво, мада са „жалосним одлагањем“, његовим сународницима (Сојумонов 1992). Главне руске школе мисли развијене крајем 19. века, које су двадесетих година двадесетог века одбачене као „стране“ и „буржоаске“, постају поново врло цењене од 1990-их (Titarenko & Zdravomyslova 2017: 3).

Упркос овим дисконтинуитетима, постоје одређене одлике које одражавају континуитет руске социологије. Историјски контекст у коме настаје социологија (антагонизам између архаичних друштвених институција и прогресивних културних канона) утицао је на три кључне карактеристике руске социолошке традиције: јавна социологија (оријентација ка неакадемској публици и жеља да се промовишу промене у стварности); морални и етички интерес (јасно испољавање вредносне оријентације, посебан значај етичких и моралних тема у социолошкој пракси); усмереност на проблеме (стављање актуелних друштвених проблема у средиште пажње, доминација проблема над методом у социолошким истраживањима) (Sorokin 2015: 344). По схватању Павела Сорокина, ове одлике руске традиције видљиве су у раду Пителима Сорокина: његовом политичком ангажману, нераскидивој повезаности морала и сазнања (комбинације традиционалних руских вредности солидарности и саборности и западне социјалистичке идеологије до револуције, а након тога „интегрално знање“ као комбинација научног знања и вредности), усмерености на истраживање актуелних проблема друштва (глади, демографских промена током револуције) и доминација проблема над методом (истраживања љубави, сексуалног понашања и породичних односа у САД).

Утицај револуције на Сорокиново учење

Утицај Октобарске револуције на Сорокинову каријеру не може се ограничити само на присилну емиграцију. У овом раду усредсредимо се на два момента: Сорокинову социологију револуције и промене филозофских идеја и социолошког приступа.

Социологија револуције

Сорокинова теорија револуције спада у пионирска дела о овој теми (Lipsky 1976: 499, Goldstone 1980: 425, Sztompka 1994: 309). Његова анализа обухвата узроке, ток и последице револуције. Заснива се на његовом искуству и емпиријском истраживању Руске револуције и на истраживању секундарних извора о другим револуцијама. Штомпка истиче да је Сорокин развио прву модерну теорију револуције оценивши је као пример бихејвиористичког приступа јер се концентрише на револуционарно изопачавање понашања појединаца, а узроке такве перверзије тражи у области основних људских потреба или инстинката. Револуција представља фундаменталну промену типичног људског понашања у шест области: говора, власништва, сексуалности, ауторитета и подређености, и религиозних, моралних, естетских и других стечених обли-

ка понашања. У одговору на питање „зашто“ долази до револуција Сорокин истиче два чиниоца: прво, репресија главних инстинката већине становништва и немогућност њиховог задовољавања (при чему мотивација револуционарних маса зависи од тога „шта су имали пре“ и „шта други имају“) и друго, неспособност владајућих елита да применом моћи брани постојећи поредак (Sztompka 1994: 309–310).

Сорокин је сматрао да свака револуција пролази кроз три фазе: прва, кратка фаза радости због ослобођења и великих очекивања; друга, деструктивна фаза неселективног уништавања свега што стоји на путу револуцији и трећа, конструктивна фаза изградње новог друштвеног, културног и личног поретка (Sorokin 1963: 106).

Сорокин је извршио темељна истраживања утицаја револуције на мобилност, стопе склапања брака и развода, стопе рађања и смртности, криминалних дела и слично и показао да су се ови показатељи значајно променили као последица револуције. Та Сорокинова истраживања упућују на значајно питање: какве су последице револуције на демографске карактеристике друштва (Goldstone 1980: 453).

Голдстоун (Goldstone) смешта Сорокина у прву генерацију теоретичара (између 1900. и 1940. године) која је пажљиво истраживала образац догађаја током револуција, али јој је недостајала шира теоријска перспектива (Goldstone 1980: 425–426). Док он сматра да се, због недостатка теоријске основе, узроци револуција објашњавају слабо спецификованим или *ad hoc* психолошким схемама као што је Сорокиново „потискивање основних инстинктивних потреба“, Липски оцењује да Сорокин примењује социолошко гледиште и наглашава „природу и међусобни однос групних припадности, улога, поделе рада, класне структуре и вредности“ (Lipsky 1976: 497–498).

Као што је већ наведено, Сорокин је позив за долазак у САД добио од истакнутих америчких социолога Хејза (Hayes) и Смола (Small) да би одржао предавања о Октобарској револуцији, актуелној теми о којој није било довољно информација, а о којој је он, као социолог и као учесник, могао најбоље да упозна америчку академску и ширу јавност. Сорокинова предавања изазивала су противречне реакције: део академске јавности који је био наклоњен револуцији је негодовао, али су истакнути социолози бранили право Сорокина да као научник јавно износи своје анализе. Књига *Социологија револуције* такође је наишла на противречне реакције.

Сорокинов колега са Харварда, историчар Абот (Abbott 1925) оценио је да од рада Ле Бона није било тако изузетне, интересантне и поучне књиге о тако важној социолошкој теми при чему је Сорокинова предност у томе што је је „радио такорећи у лабораторији револуције“. Абот истиче да је, осим посматрања, Сорокин користио большевичка документа што његовој анализи даје потребну објективност, као и да је анализирао не само большевичку револуцију већ револуцију уопште. Гиддингс (Giddings 1927) оцењује *Социологију револуције* као „све у свему најбољу студију психологије револуције урађену до сада“.

На другој страни, оцене у најважнијим социолошким часописима биле су негативне. У приказу објављеном у *American Journal of Sociology* (Grierson 1925) истиче се да је Сорокин дозволио свом темпераменту да га надвлада, да су његове научне оцене због тога замагљене, однос према бољшевицима увредљив и да због емоционалне осетљивости напушта научно тле. У приказу се не наводе његове основне идеје о револуцији, али се истиче да књиге обилује јединственим материјалом. На жалост, Сорокин није успео да направи довољну дистанцу у односу на Руску револуцију, што је штета јер кад то успе, онда напише одлична поглавља као што је нпр. оно о узроцима револуције (Grierson 1925: 399–400).

Роберт Парк (Park 1926) је негативно оценио Сорокинову књигу како у погледу примењеног теоријско-методолошког приступа тако и у погледу идеолошке острашћености. Не само да Парк критикује „натуралистички“ приступ по коме се револуција посматра као „чисто природни феномен, конвулзија природе“, већ истиче да су Сорокинове генерализације пука елаборација очигледног. Он оцењује да је књига сугестивна: они који су жељни чињеница којима би дискредитовали комунизам као економски и политички идеал, наћи ће их у овој књизи. То објашњава, по Парковом схватању, зашто је ова књига (коју није ни лако ни интересантно читати) наишла на повољне коментаре у популарним приказима упркос свом натуралистичком стилу (Park 1926: 231–232).

Барнес (1982: 960) истиче да се *Социологија револуције* не убраја у значајнија Сорокинова дела; она „није првенствено студија о друштвеним условима и друштвеним узроцима револуција, већ трактат о патологији човековог понашања“ који је Сорокин створио под утицајем Парета, Фројда и Павлова. Револуција је „злочин масовних размера“, анархија и разарање, последица нагона ослобођених умне контроле. Барнес истиче да, због Сорокиновог емоционалног предубеђења, његова студија револуције нема већу вредност, али „најбоље открива основу личног ауторовог става према човеку и друштву“ (Барнес 1982: 961).

Проблем друштвених немира и револуција остаће трајна тема Сорокиновог проучавања при чему се његов вредносни однос према револуцији није променио. У *Друштвеној и културној динамици* (на основу квантитативне анализе 1622 историјских догађаја – од мањих немира до револуција), он закључује да „они који сањају о *револуцијама без крви* имају мало шансе да свој сан испуне (неких пет од укупно сто). Онај који тежи да изазове неред мора бити спреман на то да ће тако доћи до насиља, то јест да ће он у њима бити сведок, жртва или извршилац“ (Сорокин 2002: 529). Резултати ових истраживања потврђују његову критику теорије прогреса: прва четвртина двадесетог века је „до сада био најкрвавији и најбурнији период и, самим тим, један од најбруталнијих и најмање човечних у историји западне цивилизације, а можда и у читавој приповести човечанства уопште“ (Сорокин 2002: 532). Овакав став према револуцији утицао је на одбацивање не само идеје прогреса, већ и идеала модерне западне цивилизације (Барнес 1982: 959).

Револуција и Сорокинова социолошка теорија

Сорокин истиче да је формулисање (односно промена) његових филозофских становишта и погледа на свет (а затим и теоријске и методолошке оријентације у социологији) практично завршено са одласком из Русије (Sorokin 1963a). Његов интелектуални развој одвијао се под снажним утицајем друштвених промена и личног искуства. Сеоска заједница народа Коми заснована на обавезујућим моралним нормама и узајамној помоћи, православна религија обogaћена преживелим паганским веровањима, затим естетика недирнуте природе, народна и црквена уметност и руска класична литература обликовали су његов први поглед на свет. То је идеалистички поглед на свет у коме су бог и природа, истина, добро и лепота, религија, наука, уметност и етика на неки начин уједињене у хармоничном међусобном односу и из кога је Сорокин понео вредности једнакости, независности, ослањања на сопствене снаге и узајамне помоћи (Sorokin 1963a: 14, 18).

До прве промене долази са преласком у град на школовање под утицајем, са једне стране, литературе коју чита, а са друге стране, новог друштвеног окружења. У периоду од 1906–1916. године (када магистрира) уобличава се његов нови поглед на свет. Филозофски то је била варијанта емпиријског неопозитивизма или критичког реализма, заснованог на логичким и емпиријским научним методама. Социолошки приступ је био једна врста синтезе контовско-спенсеријанске социологије еволуције и прогреса, кориговане и допуњене теоријама руских научника и мислилаца (Миахиловског, Лаврова, Де Робертија, Петражицког, Ковалевског, Павлова, Толстоја и Достојевског) и теоријама најзначајнијих социолога (Диркема, Зимла, Вебера, Парета, Маркса и других социолога). То је био један оптимистички поглед на свет, сличан погледу на свет руских и западних мислилаца прве декаде 20. века (Sorokin 1963a: 27–28). У складу са тим било је његово прихватање идеја о потреби револуционарне промене руског друштва. За Сорокина, као и за многе друге руске социологе, лична укљученост у јавне и политичке активности је често служила као вредан извор експертизе и инспирације за социолошка истраживања (Sorokin 2015: 346). Искуство из затвора утицало је на то да се определи за студије криминологије и права и истраживање за прву књигу *Злочин и казна, подвиг и награда* (1913).

Први светски рат и револуција нису утицали само на његове политичке ставове. Стање у друштву утицало је на теме истраживања (друштвена покретљивост, утицај глади на понашање људи, демографске промене изазване револуцијом) као и на његове филозофске и социолошке погледе:

Ова неочекивана светска експлозија сила незнања, нехуманости и смрти у наводно цивилизованом и просветљеном човечанству двадесетог века, присилила ме, као и многе друге, да темељно преиспитам моја “слатка и весела” гледишта о човеку, друштву, култури и вредностима, који се сви крећу, према овим гледиштима, хармонично од незнања ка мудрости и науци, од варварства ка величан-

ственој цивилизацији, од “теолошког” ка “позитивном” стадијуму, од тираније ка слободи, од сиромаштва ка неограниченом просперитету, од ружноће ка све префињенијој лепоти, од анималности ка племенитом човечанству и моралу. Sorokin 1963a: 29–30

Догађаји од 1914. до 1922. године утицали су на то да ослаби његова вера не само у прогрес већ и у позитивистичку науку и да постепено развије ново схватање човека, друштва и научног сазнања: интегралистичко схватање људске личности и знања. Основни чинилац друштвене, културне и личне промене јесу културно-ментални фактори, а не друштвени фактори структуралног састава група и друштвених класа (Sorokin 1963a: 20, 24).¹⁵ Донекле потиснути у његовој неопозитивистичкој фази, јачају утицаји културе и друштвене праксе заједнице народа Коми; магловито сећање на комуналне и спиритуалне вредности из тог села остаће за њега модел доброг живота (Simirenko 1973: 88).

Николс (Nichols 2012: 377–378) истиче да је кључ за разумевање противречности Сорокиновог деловања (како научног тако и јавног), који често измиче историчарима социологије у САД-у, друштвено-политички, културни и интелектуални контекст у коме је развио поглед на свет, као и животно искуство политичког прогона, револуције и глади. Ови услови су утицали на четири карактеристике Сорокиновог социолошког „стила“ предавања, истраживања, писања и заступања: енциклопедизам, полемички карактер деловања, пророчки стил, и популаризирана и јавна социологија. Такође су утицали на теме које ће имати истакнуто место у Сорокиновој социолошкој каријери у САД-у: интегрално знање, опадање Запада, морална и неморална сексуалност, анархизам и алтруизам (Nichols 2012: 388).

Сорокинова интелектуална трансформација одвијала се постепено. У првим годинама рада у САД, у доба док се одвија његова интеграција у америчку социолошку заједницу, Сорокин се бави различитим темама (друштвена покретљивост, рурална социологија, истраживање времена) у складу са методолошким канонима социологије као позитивне науке. „Одступања“ од ових канона нису толико заступљена да би утицала у већој мери на прихваћеност његових радова. Реконструкција новог схватања сазнања, човека, друштва и историје, које Сорокин назива *интегралистички систем* филозофије, социологије, психологије, етике и вредности (Sorokin 1963: 205), завршена је до краја 1920-их. Социолошкој заједници нов приступ представљен је делом *Друштвена и културна динамика* (1937) које је Сорокин сматрао својим *tagmat opus-ом*, а којим почиње његово удаљавање од главних токова развоја социологије и његова маргинализација у америчкој социолошкој заједници.

¹⁵ Анализирајући свој интелектуални развој Сорокин истиче да је до промена његовог погледа на свет дошло иако није мењао ни друштвени положај ни класну припадност, нити се мењала структура групе, што га је учврстило у уверењу да су за промену одговорне нове идеје, вредности и аспирације и начин на који је вршио селекцију и развој тих идеја (Sorokin 1963a: 20).

Завршна разматрања

Тесно повезана са политиком и друштвом у коме се развијала, руска социологија се након Октобарске револуције нашла на губитничкој страни. Притом није реч само о политичком и јавном деловању социолога, већ и о социолошкој теорији и пракси – не само о сукобу две идеологије већ и две концепције друштвених наука. Због тоталитарног карактера идеологије и режима који је успостављен, није било могуће постојање различитих теоријских концепција у друштвеним наукама. Социологија је посебно била погођена оваквом политиком јер је по дефиницији (уз још неке науке) била проглашена буржоаском науком, а историјски материјализам једином научном теоријом друштва.

Бољшевички режим је у конкретном деловању према социологији и другим друштвеним наукама испољавао одређени прагматизам руководећи се критеријумима политичке користи.¹⁶ У исто време, одвијала се огорчена борба против идеолошких противника у којој је гушење критичке мисли стављено испред интереса друштва – упркос томе што је и сама власт била свесна разорних последица недостатка образованих људи.

Губитак у развоју руске науке и, још више, у разумевању друштва и решавању друштвених проблема настао одласком истакнутих научника после револуције није могуће, осим кроз неку „алтернативну историју“, предочити. Представу о томе можемо донекле добити процењујући очигледан добитак земаља пријема. „Ток научника емиграната, који су бежали од тираније ауторитаризма и ексцеса рата и револуције, обогатио је квалитет америчког интелектуалног, научног и естетског живота [...] Социологија је такође имала користи од овог интелектуалног прилива“ (Johnston 1986: 107). На другој страни, ова „велика сеоба“ научника између два рата из источне Европе, а затим и из Немачке и Аустрије, представљала је велики хендикеп за европску социологију (Јалман 2004: 32).

Занимљиво би такође било спекулисати о томе шта би се десило са каријерама истакнутих социолога (Тимашева, Гурвича и Сорокина) који су напустили Совјетски Савез у периоду 1920–1922. да је пропао покушај бољшевика да преузму власт (Simirenko 1973: 84). Симиренко истиче да су сва три социолога из револуције изашла са одлучношћу да своју поруку пренесу свету, али су своје искуство промишљали на врло различите начине. Тимашев је одговорио одбраном традиције, Гурвич повлачењем у истраживање човекове унутрашње духовности, а Сорокин интелектуалном побуном (Simirenko 1973:87). Та побуна је значила не само одбацивање идеје прогреса већ и одбацивање идеје социологије као „строге науке“. Његово разумевање себе као социолога се променило: користећи Фридрикову терминологију,¹⁷ од свеште-

¹⁶ Пример тог прагматизма јесте однос власти према Ивану Павлову, добитнику Нобелове награде, кога је власт толерисала и омогућавала услове за истраживања упркос његовим неприхватљивим политичким ставовима.

¹⁷ Фридрих (Robert W. Friedrichs) сматра да је основна подела у социологији (на основу тога како

ника постао је пророк, „конзервативни хришћански анархист“ (Sorokin 1963a). Док су овакве идеје могле да се уклопе у неке традиције руске мисли, биле су потпуно неприхватљиве за америчку социологију у време када се она управо борила да докаже свој научни статус.

Сорокинови списи пружају упечатљиву слику револуције која доноси безакоње, несигурност, терор и потпуно негирање људског живота као вредности. Истраживање револуције (како избор тема тако и интерпетација узрока, тока и последица) обликовано је његовим примарним искуством – револуција је разарала институције и вредности којима је био посвећен и доносила патње становништу, посебно сељацима са чијим интересима се идентификовао. Она је била супротност његовом схватању о томе како би требало да се изведе нужна реконструкција руског друштва – вођена расположивим научним сазнањима и обавезујућом снагом универзалних и трајних моралних норми што би довело до плодне и безболне трансформације друштва (Sorokin 1963a: 29). До краја свог живота остао је веран начелу да износи истину, али та истина више није била позитивистичко вредносно неутрално научно сазнање. У обраћању студентима Петроградског универзитета 1922. године, припремајући их за живот после студија, Сорокин ће им послати поруку: „Свет није само радионица, већ и највећи храм, где је свако биће, и пре свега свако људско биће, божанска светлост, неповредива светиња“ (нав. пр. Nichols 2012: 388). Последње деценије своје каријере у САД провешће у истраживању алтруистичке љубави и солидарности, неопходних за опстанак друштва и благостање људи, а потпуно занемарених као истраживачке теме у социологији.

Литература

- Антонић, С. (2010) „Класни рат: Лењиново наслеђе“. *Социолошки преглед*, XLIV(2010), бр. 2, стр. 159–204.
- Барнес, Х. Е. (1982) *Увод у историју социологије*, други том. Београд: БИГЗ.
- Добренџков, В. И., Кравченко, А. И. (2003) *Фундаментальная социология. Т. 1. Теория и методология*. Москва: ИНФРА-М.
- Колчинский, Э., И. (2003) „Философские парадоксы“ у: *Наука и кризисы* (ред-сос. Э., И. Колчинский), С. Петербург: „Дмитрий Буланин“, с. 465–473. Доступно на: <http://www.ihst.ru/projects/sohist/books/naukaikrizisy/465-473.pdf> (приступ 27. 8. 2018)
- Лалман, М. (2004) *Историја социолошких идеја*. Том II: Од Парсонса до савремених социолога. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Лењин, В. И. (1975a) „Драгоценна признања Питирима Сорокина“. У: В. И. Лењин *Дела*, том 32 (мај – децембар 1918). Београд: Институт за међународни раднички покрет, Југославија публик, стр. 329–336.
- Лењин, В. И. (1975b) „Говор на свечаном скупу 20. новембра 1918. године у част

социолози виде своју улогу, односно себе у друштву), подела на свештенике и пророке (опш. Милић 1997: 42–43).

- В. И. Лењина“. У: В. И. Лењин *Дела*, том 32 (мај – децембар 1918). Београд: Институт за међународни раднички покрет, Југославија публик, стр. 337–338.
- Лењин, В. И. (1976а) „Политички извештај централног комитета РКП(б)“. У: В. И. Лењин *Дела*, том 35 (јануар 1922 – март 1923). Београд: Институт за међународни раднички покрет, Југославија публик, стр. 149–180.
- Лењин, В. И. (1976б) „О значају борбеног материјализма“. У: В. И. Лењин *Дела*, том 35 (јануар 1922 – март 1923). Београд: Институт за међународни раднички покрет, Југославија публик, стр. 110–117.
- Лењин, В. И. (1976в) „Писмо Ф. Е. Ђержинском“, бр. 509. У: В. И. Лењин *Дела*, том 40 (писма јун 1921 – март 1923). Београд: Институт за међународни раднички покрет, Југославија публик, стр. 324–325.
- Миљковић, В. (1997) *Социологија – наука друштвене кризе. Главни токови и правци развоја*. Београд: Правни факултет.
- Сојумонов А. Ю. (1992) „Судьбы и пророчества Питирима Сорокина“. Предисловие у: Сорокин, П. А. *Человек. Цивилизация. Общество* (Общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Сојумонов). Москва: Издательство политической литературы (Политиздат).
- Сорокин, П. А. (1918) „Письмо в редакцию `Крестьянские и Рабочие Думы`“ https://royallib.com/read/sorokin_pitirim/pismo_v_redaktsiyu_gazeti_krestyanskie_i_rabochie_dumi.html#0 (приступ 20. 10. 2017).
- Сорокин, П. А. (1922) „Рецензия на книгу Н. Бухарина `Теория исторического материализма`. Популярный учебник марксистской социологии“. *Экономист*, 1922, No 3, с. 143–148. <https://coollib.com/b/42506/read> (приступ 12. 5. 2018)
- Сорокин, П. А. (2002) *Друштвена и културна динамика*. Подгорица: ЦИД.
- Abbott, W. C. (1925) „The Working of Revolution“. *The Saturday Review of Literature*, April 11, 1925, p. 664. <http://www.unz.org/Pub/SaturdayRev-1925apr11-00664> (Access 25. 7. 2018)
- Allen, P. J. (ed.) (1963) *Pitirim A. Sorokin in Review*. Durham, N.C: Duke University Press.
- Bertaux, D. (2009) „Transmission in Extreme Situations: Russian Families Expropriated by the October Revolution“. In: Bertaux, D. & Thompson, P. R. (eds.) *Pathways to Social Class. A Qualitative Approach to Social Mobility*. New Brunswick: Transaction Publishers, pp. 230–258.
- Coser, L. A. (1977) *Masters of Sociological Thought: Ideas of Historical and Social Context* (2nd ed.). New York: Harcourt Brace Jovanovich. <http://media.pfeiffer.edu/iridener/DSS/#sorokin> (Access 25. 7. 2018).
- Giddings, F. H. (1927) „Sociology á La Carte“. *The Saturday Review of Literature*, August 6, 1927, p. 21.
- Goldstone, J. A. (1980) „Theories of Revolution: The Third Generation“. *World Politics*, Vol. 32, No. 3 (Apr. 1980), pp. 425–453.
- Grierson, J. (1926) „Review of *The Sociology of Revolution*“. *American Journal of Sociology*, Vol. 31, No3, pp. 399–400.
- Johnston, B. (1986) „Sorokin and Parsons at Harvard: Institutional Conflict and the Origin of a Hegemonic Tradition“. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, Vol. 22, April 1986, pp. 107–127.

- Lipsky W. E. (1976) „Comparative Approaches to the Study of Revolution: A Historiographic Essay“. *The Review of Politics*, Vol. 38, No. 4. (Oct. 1976), pp. 494–509.
- Nichols, L. T. (2012) „Sorokin as Lifelong Russian Intellectual: The Enactment of a Historically Rooted Sensibility“. *The American Sociologist*, Vol. 43, No. 4, pp. 374-405. doi: 10.1007/s12108-012-9167-0
- Park, R. E. (1926) „Sorokin Pitirim A. *The Sociology of Revolution*“, book review. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 123, pp. 230–231.
- Simirenko, A. (1973) „Social Origins, Revolution and Sociology: The Work of Timasheff, Sorokin and Gurvitch“. *The British Journal of Sociology*, Vol. 24, No.1, pp. 84-92. doi: 10.2307/588800
- Sorokin, P. A. (1925) *The Sociology of Revolution*. Philadelphia & London: J. B. Lippincott Company. Available at: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.515710>
- Sorokin, P. A. (1963) *A Long Journey*. New Haven, CT: College and University Press.
- Sorokin, P. A. (1963a) „The Sociology of My Mental Life“ in: *Pitirim A. Sorokin in Review* (ed. P. J. Allen). Durham, N.C: Duke University Press, pp. 3–36.
- Sorokin, P. (2015) „The Russian Sociological Tradition from the XIXth Century Until the Present: Key Features and Possible Value for Current Discussions“. *American Sociologist* Vol 46, No. 3, pp. 341–355. doi: 10.1007/s12108-015-9258-9
- Sztompka, P. (1994) *The Sociology of Social Change*. Oxford, UK & Cambridge, USA: Blackwell.
- Titarenko, L. & Zdravomyslova, E. (2017) *Sociology in Russia: A Brief History*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Gordana V. Stojić

THE SOCIOLOGIST AND THE REVOLUTION

Abstract: The development of Russian sociology was closely related to politics and the situation in Russian society. The October Revolution represents the first break in its development: defined as “bourgeois science”, sociology has been erased from the corpus of social sciences, and some of the most prominent sociologists (as well as other intellectuals) have been expelled from the country. The influence of the revolution on the scientific theory and professional career of sociologists will be shown through the political and intellectual biography of the Russian-American sociologist Pitirim Sorokin.

The paper deals with Sorokin’s political activities before the revolution and the treatment of the non-Marxist intellectuals by the Soviet authorities after the revolution. After that, the influence of the October Revolution on the development of sociology in Russia and the changes of Sorokin’s sociological theoretical, methodological and value approach will be shown.

Key Words: The October Revolution, Sociology, Sorokin, Sociological Theory.